

leto privolil. Od tega, kar za prihodnje leto ministerstvo za šolstvo več zahteva, spada 12.800 gold. na Dunajsko višo šolo za poljedelstvo, 8300 gold. pa na vino- in sadjerejsko šolo v Klosterneuburgu.

Natoroznanske stvari.

Rodovitnost in urno razširjanje rastlin.

Res velika in čudna je različnost rastlin, s katerimi lepota in kinča narava lica svoja! — Koliko raznobojnih prekrasnih cvetlic namreč je na zemlji naši, in kdo izmed nas bi jih preštel, ker je število njih tako obilno? Čudapolno pa je tudi to: kako hitro da narava obleče pomladanski čas prazna polja, pusta pota, in sive, ponosno proti nebu kipeče skale, da! še celó zidovje in strehe — v obče — slednji prostorček, kjer je le količkaj dobre plodne zemlje; — in vendar se nam to čudno ne zdi! To pa zato, ker smo vajeni že od mladih nog sledneletnega prerojenja.

Večina rastlin se pomnožuje na nekak čuden način, katerega pozna sleherni zemljak, če le količkaj pozornosti obrača na take reči. So rastline, ki imajo po tisoč semenskih zrn, pa to vse še ni veliko v primeri z drugimi rastlinami; tako, postavim, s tobakom, ki ima okoli štirideset tisoč zrn. Ali ni to veliko? Koliko novega zaroda po tem takem! — Kaj pa hrast? Hrast stoji blizo pet sto let. Če rodi v tem času le petdesetkrat in ima slednjo pot na mnogih svojih vejah in vejicah v vsem le pet sto želodov, jih rodi v onem času pet in dvajset tisoč, po katerih nastanejo s časom veliki in lepi hrastovi gozdi, koje je zaredil en sam hrast po svojem semenu. Pa rastline se ne plodé le samo po semenu, ampak tudi po očesih, koreninah in čebulicah. Nahajamo jih povsod; kajti vsemodri Stvarnik naš jih je razširil po vsi zemlji, da krasijo s čudobudivno svojo krasoto hribe in doline, homce, poljane in raynice. Poznamo jih doslej 30.000.

Čeravno brez števila veliko semena tiči in mnogovrstne druge živali na zemeljskem površji poberó in ljudje v svoj prid obrnejo; — če tudi nedorečeno veliko jih v svoj prid obrnejo; — če tudi nedorečeno veliko jih v zemlji pod zlo pride, ne manj pa nevihte, prevelika vlaga in različne druge neugodnosti uničijo, jih je vendar še vedno takó obilno, da prej prostora zmanjkuje kot semena.

Kaj pa bi bilo, ko bi sleherni zrna obležalo, ko dozori, in na zemljo pade! Bilo bi jih poslednjič vse polno, eno vrh drugega, in ne mogla bi kaliti; tedaj bi se zeliša ne plodila. Pa vsemodri Stvarnik je naredil v naravi vse takó, da gre njeno življenje vedno prave poti.

Vse se lepo razvija v celi natori leto za letom zmirrom po enih in istih postavah. Nekatera zrna namreč se nekako čudno razširjajo po zemlji, brž ko dozore in odpadejo. Največ jih je majhnih in tako lahkih, da jih sleherni — tudi najmanjši — pihljej odnese, ter drugej vseje; zraven tega pa jih je veliko, da so krilata, na primer: regrat (*Leontodon taraxacum*) in še več drugih. Tudi taka zapusté svoj kraj in se drugam zasejejo tako ali tako. Pohajaje po domačih livadah in igraje si pod senčnimi drevesi okoli premilih mater in vpričo predragih bratov in sester smo še kot otroci trgali take cvetlice, jih pred usta nosili in razpihovali, da se je seme njihovo okoli in okoli nas kviško vzdigovalo in ali dalječ ali pa blizo na tla padalo. Vpili smo v otročji nedolžnosti: „bavc! bavc!“ nevedé, da naravi pomagamo sejati.

(Konec prihodnjič.)

Slovstvene stvari.

Še enkrat I in v v besedah izvirajočih od glagola.

Letošnje „Novice“ (str. 73 in 108) so pretresale vprašanje, kdaj ima v samostavnih in pridevnih od glagola izvirajočih I in kdaj v svoje opravičeno mesto.

Skušalo se je ondi dokazati, da je brez dvombe napačno po splošnem pravilu vse take samostavnike na -ec in pridevnike na -en pisati z lom, marveč da je, — kar se tiče samostavnikov, — razločevati jih na dvoje ter pisati v enih v, na pr. delavec in ne: delalec*), a v drugih I, na pr. pogorelec; in — kar se pridevnikov (adjektivov) tiče, — da je v nekih brezdvomno opravičen v, na pr. delaven, ne delalen, in nasproti da se neka odločena skupina pridevnikov, — kar se jih namreč nareja iz samostavnikov srednjega spola na -lo, in kar je njihovih daljših izvodov, — piše z lom, na pr. plačilni (od: plačilo), pravilni, oznanilnik, predkosilnica (jed pred kosilom) itd.;

da se torej nekako priporoča po zgledu gotovo pravilnega delaven pisati, kakor se je še nedavno pisalo, tudi: dajaven, toživen, obetaven, vendar pa da sploh ne kaže enakih drugim sosebeno južnim Slovanom neznanih adjektivov brezmerno kovati, ampak da je krajšim oblikam vseskozi prednost dajati.

Ker pa večina Slovencev govoreč samostavnike v končnicah izpušča ter po tem načinu I in v meša in še celó korenski I v v izpreminja, na pr. pavc namesto palec, reklo se je dalje, da je pri posamesnih besedah težko določiti, kaj je prav, kaj ni, in da je v dvombi (dokler se pravo ne izvé), bolje držati se resničnega v narodu slišane izgovarjanja, nego kakih morebiti brezpodstavnih hipotez.

Taka vprašanja segajo v drugi del slovnice, kateri uči, kako se delajo besede ali kako postajajo.

Slavni naš rojak Miklošič je tist mož, kateri je imel — bodi naravnost, bodi posredstveno — največji vpliv na zdanji razvoj slovanskih jezikov sosebeno pa ljube slovenščine, in ker je on prav zdaj svojo primerjajočo gramatiko slovanskih jezikov dovršil izdavi še četrto knjigo: die Stammbildungslehre, vredno je pogledati, kako neki se omenjena vprašanja rešujejo v tej knjigi.

Da jo sploh rečemo, zagovornikom I^a ta knjiga ne bode močno v prilog, kajti v ima že zato prednost pred lom, ker opravlja dvojno službo, namreč kakor samostojen suffix (končnica) in pa da zatika zev (hiatus) med samoglasnikoma, v tem ko I služi edino za suffix zlasti pri delanji participa praet. act. II in pa gori omenjenih srednjih samostavnikov, na pr. krilo, opravilo.

Toda oglejmo si tanje dotične suffixe izmed vseh 185, katere Miklošičeva knjiga našteva in razklada.

Suffix (končnica) v (vъ) dela adjektive, kakor so staroslovenski: delav, veličav, grkav, laskav, ostrgav (asper); tudi starosl. samostavniki: kyhavica, pijavica, tresavica, žegavica, predpokladajo po Miklošiči pridevnike: kyhav, pijav itd., ako niso, — kakor na drugem mestu pripušča, — prvotni, kyha-v-ica, kjer bi v samo zev zapiral;

dalje iz zdanje slovenščine: dremav, hripav, kvakav, lajav, mižav, mudljav, razdirav. [Iz takih adjektivov, kakor je jasno samo po sebi, narejajo se s priti-

*) In vendar se res tudi tako piše ter smo nedavno v nekem imenitnejem razpisu tako našli, če tudi je po pričevanju naroda in slovarjev popolnoma napačno.

v druge dežele denarjev pošiljati in da bo mogla ponosno stopiti s svojo v konkurencijo z drugimi planinskimi deželami.

Konečno priporočam le še to, naj se tudi na to dela, da se bodo stanovitno zaporedoma enakega plemena junci v dotični kraj pošiljali, da potem nastopi večja enakoličnost v živini, katere (enakoličnosti) sedaj še pogrešamo, in katera je potrebna, če hočemo, da bodo drugi hodili k nam kupovat naših goved.

Zoper psa.

Časnik „Oest. landw. Wochenblatt“ je prinesel v zadnjih svojih listih sestavek „Wider den Hund“, ki ima toliko resničnega v sebi, da si ne moremo kaj, da ne bi iz tega članka posneli nekoliko vrstic.

Profesor dr. Zürn piše o pseh med drugim to-le: Gotovo je, da je pes med domačo našo živino najzvestejša žival in da marsikdo nima mu bolj udanega prijatelja kakor je pes. Zato naj nihče ne misli, da sem jaz sovražnik psov; al kar je prav in kar ni prav, med tem je treba razloček delati. Kdo more zagovarjati neizmerno število psov, ki se mnogokrat bolje hranijo, kakor človek? Kdo more tajiti veliko število glist in družega mrčesa, ki po pseh napravljajo mnogotere bolezni človeku in drugi domači živini? Kdo more tajiti, da najstrašnejša bolezen — steklina — izvira od psov? Če vse to pomislimo, priti moramo do spoznanja, da preveliko število psov je na veliko škodo človeštvu. Koliko denarja bi se dalo po pomanjšanem številu psov in po potratu, katero mnogi ž njimi uganjajo, prihraniti ali za druge koristne namene obrniti, če bi namreč s tistim denarjem, ki se na pse obrne, kupili drugo živino ali pa ga darovali ubogim!

Mesto Lipsko (Leipzig) na priliko, je 1874. leta štelo 2945 psov, za katere se je plačalo pasjega davka 8835 tolarjev, če se temu došteje še po 24 tolarjev, ki se na psa leto in dan za živež obrnejo, se vidi iz tega potrošek z 69.680 tolarjev na leto.

V Avstriji število psov, ki jih ljudje (večidel gospôda) imajo le za veselje in kratek čas, znaša čez 1 milijon; za njih živež se računa 3 do 4 milijone goldinarjev, kar je pa gotovo veliko premalo. Na Francoskem so leta 1855 imeli okoli 3 milijone psov, za katere se sme za živež računati 80 milijonov frankov.

Naj se nam nikar ne ugovarja, da veliko pasjega živeža je le to, kar ljudem na mizi ostane, kajti dandanes se more vsaka kost drugače obrniti in to tudi ni resnica, da ne bi povžili psi mnogo družega živeža, ki ne odpada z mize lastnikove.

Vse to pa mene, ki sam tudi pse rad imam, ni napotilo na to, da pišem zoper pse, ampak dva druga vzroka sta, zavaljo katerih sem se vzdignil proti njim, namreč:

1. zato, ker je pes največje gnjezdo mnogim zajedovkam (Schmarotzerthieren), glistam in črvom namreč, ki so posrednje ali neposrednje človeku in drugi domači živini škodljivi, in

2. zato, ker najbolj grozovito bolezen (steklino) človek in druga domača živina dobi po psu.

Dr. Zürn našteva v navedenem sestavku mnoge pasje gliste, katere, če jih je po naključbi človek povžil ali pa živina, naredijo tu jako nevarne bolezni. Med šesterimi tako imenovanimi trakuljami (Bandwürmer) so štiri človeku in naši domači živini nevarne. Živina dobi jajčica teh trakulj na polji, v gozdu ali kje drugod, kjer jih je pes posral, in se je ona pasla, v svoj želodec. Tam pa se prevržejo pasje trakulje v črve druge baže, in tako se zaredi, na pr., pri goveji živini mnogoglavec

v možganih goved ali ovac in napravi bolezen, ki se vrtoglavnica (Drehkrankheit) imenuje; tudi ikre pri prešičih so večkrat prevrček pasje trakulje, če jo je prešič povžil. Tudi tako imenovana strašna chinokokus-bolezen se nahaja pogostoma tam, kjer psi in ljudje tesno skupaj živijo; tako v Islandiji, kjer sedmi del onega ljudstva za to boleznijo boleha.

Še več bi mogli iz navedenega sestavka o nevarnosti psov povedati, pa naj zadostuje to.

Natoroznanske stvari.

Rodovitnost in urno razširjanje rastlin.

(Konec.)

Predragi čitatelj! veliko veliko rastlinskih semen pa se zaseje še drugače. Kedar vihar razsaja in vrtinec kvišku vzdiguje prah po cestah in drugih potih, odnese tudi razna semena visoko v zračne višine. V zraku jih dalj časa vrti, zadnjič pa izroči materi zemlji v naročje. Ravno taka je tudi s prahom, ki se s semenom vred vrti v višinah, zadnjič pa naleže po zemlji in na-njo padla zrna oprasi. Ko jame lahki dež zemljo močiti, zmóči tudi prah in semena, katera pričnejo kmalu kaliti in s prsti ali praha riti eno za drugim. V malo dneh kinčajo raznopisane cvetlice zemljo na daleč in široko; vse planjave in poljane, hribi in doli, vrhovi in strmine se pomladé in za novo življenje zbudé. Duša človeška se napaja krasote natorne, sploh vse se raduje prerodenja, kar le giblje in živi. To vse pa se zgodi na zmladletje, ko dobi narava vnovič svojo lepoto; pa tudi poletu se sijajnost njena živo giblje pred dušo človeško.

So pa tudi taka semena ali zrna, da jih ni v stanu zmóči ne vihar, ne vrtinec. Al zategadel ne obležé na mestu, temveč se zaplodé ravno kakor one, o katerih sem ti, premili mi čitatelj! malo prej pravil. Če se vstavljajo vetrovni moči, se pa človeški nogi ne morejo, kakor tudi živalski ne. Navadno so okrogla in se tedaj trkolijo po zemlji; dokajkrat pa jih tudi ljudje ali živina sujejo z nogami in prisujejo malo po malem na različna mesta, kjer se zmešajo s prstjo in o pravem času kalé, potem pa zelené človeku v korist, naravi v krasoto.

Še druga so voglata ali robata, z bodili obdané, to je: so bodeča. Taka se obesijo ljudem na obleko, živini pa na dlako. Ljudje in živina jih zanesó drugam, kjer jih otresejo in zemlji izročé; ne znajo pa, da skazujejo naravi dobrote, ker jej pomagajo sejati. Sila veliko zrn pa je neprebavljivih. Ona grejo po čevah živalskih in pridejo spet na svetlo, se ve da ne na tistem kraju, kjer je žival pobrala jih. Ni dvombe tedaj, da selivni tiči zanesejo marsikatero seme iz tujih dežel, ter zaplodé zelišča, koja so nam v veliko korist in od katerih ni bilo prej ne duha ne sluha pri nas. Od kod so pa mnoga drevesna plemena, trave in še druge rastline na stolpih, starih visokih zidovih in drevesih, kamor živa duša ne pride? Jasno kot beli dan je, da so jih tiči zasadili.

Ni treba tedaj modrovati in si glave do sivega beliti: odkod da je vsako leto nepretrgoma toliko plevela bodi-si na vrtih ali njivah, če tudi se skrbno gleštajo in čeravno sejavec marljivo zbira pšenico in druga žita, predno jih seje.

Treba pa znati, da človek ni sam na svetu, marveč: da je še mnogo mnogo drugih žival, ki potrebujejo vsakdanjega živeža. Treba vedeti na dalje, da Bog skrbi za-nje, da Bog zapoveduje elementom opravljati dolžnost do vsega, kar živi, bodi-si človek ali kaka žival. Ne srdimo se nad nekolikim plevelom po vrtih

in poljih; saj je v živež živalim, ki so nam neogibno potrebne, in brez katerih bi tako reči ne mogli biti!

Če plevel škoduje žitu, pa povrnejo vso škodo zdravilne rastline tisočerkokrat. So zelišča, ki jih nismo ne sejali ne sadili, ob kratkem, ki nismo nič posla imeli ž njimi, pa so nam vendar večkrat dobro zdravilo. Pa kdo človeku ustreže! Kaj nek bi bilo, ko bi narava tako nemila bila, kakor ni? Po „Nan.“

Znanstvene stvari.

Zapisnik

35. odborove skupščine slovenske Matice

17. novembra 1875. leta.

Ko so se bili zbrali gospodje odborniki: Kozler, Marn, Močnik, Pieteršnik, dr. Poklukar, Praprotnik, Sovan, Stegnar, dr. Strbenec, Svetec, Šolar, Tomšič, Tušek, Vavrū, Vilhar, Wiesthaler in Žakelj, je začel predsednik dr. Jan. Bleiweis skupščino, v kateri so se razpravljale sledeče reči:

Ko se prečitata pismi gosp. odbornikov prof. Majciger-a v Mariboru in prof. Urbasa v Trstu, v katerih naznanjata, da zarad šolskih opravkov ne moreta priti v sejo, se

1. zapisnik 34. odborove skupščine 15. julija l. 1875 odobri s tem popravkom, da je gospod odbornik Parapat (točka 7. tega zapisnika) le rekel, da more biti pošlje v „letopis“ za 1875. l. spis „regeste kamnš kega mesta“.

2. Poročilo tajnikovo.

- a) Matica se je vdeležila razstave učnih pripomočkov v Gorici preteklih šolskih počitnic z vsemi deli, kar jih je izdala. Dober nasledek tega se kaže v tem, da se od tam v novjšem času ljudje bolj pogostoma oglašajo za Maticine knjige.
- b) Odbor slovenske Matice je bil poslal 2. septembra t. l. biskupu Strossmayerju v Djakovo o priliki njegove škofovske petindvajsetletnice tako le adreso:

„Vaša Preuzvišenost! Došel je tudi Slovenecem mili glas, da preteklo je ravnokar 25 let, kar Vas je previdnost Božja posadila na prestol Diakovaške biskupije, i da narod jugoslavenski bude slavil spomin tega za zgodovino svojo vele-pomenljivega časa. Vdeležiti se vsaj v duhu te svečanosti, veleva i tudi Slovencem sveta dolžnost, kajti tudi mi blagoslovimo oni dan, ko je Preuzvišenost Vaša bila poklicana na mesto, na katerem je Vašemu za blagor vsega jugoslavenskega naroda plamtečemu srcu mogoče postalo, dejansko dovršiti to, kar so plemenite namere i bistri um Preuzvišenosti Vaše potrebno spoznale za prosveto, duševni razvoj i blagor dolgo dolgo zapuščenega naroda. — Globoko so se v srca naša vtisnile besede Vaše Preuzvišenosti, s katerimi ste že pred mnogimi leti tudi nas Slovence vzeli v okrilje Svoje, i kar so besede takrat izgovorile, to tudi v preblagem dejanji mnogokrat izpričali. Matica slovenska je združba Slovencev; ona je po udih svojih, razprostrjenih po vsi zemlji slovenski, zástop duševne Slovenije; ona tedaj o tem slovesnem momentu, ko Preuzvišenost Vaša obhaja 25letni spomin biskupovanja, je tudi pravni organ, v kolo stopiti z nebrojnimi jugoslavenskimi brati, ki Preuzvišenosti Vaši 5. dne t. m. poklanjajo hvaležnosti navdušene čestitke, i ž njimi vred iz globočine srca klicati: Dobrotni B g

ohrani še mnogaja leta jugoslavenskemu narodu Pokrovitelja velikodušnega, ki mu je stvaril novo dôbo — dôbo književnega in narodnega preporodja!“

Na to adreso je dobil odbor od biskupa Strossmayerja to-le zahvalno pismo: „Slavnomu odboru matice slovenske u Ljubljani. Sa radošću i uprav uzhićenjem pročitah list Vaš od dana 2. rujna t. g. ter evo hitim izraziti Vam najsrdačniju zahvalnost na prijateljskoj uspomeni i iskrenoj čestitci prigodom moje biskupske dvadeset i petgodišnjice. Želeć braći Slovencem u svih plemenitih nastojanjih obilni božji blagoslov, ostajem sa odličnim štovanjem toga sl. odbora ponižni sluga Strossmayer l/r., biskup. U Djakovu dne 10. rujna 1875.“

Odbor vzame to pismo radostno na znanje.

- c) Prof. Urbas v Trstu piše, da spisuje Costov životopis, da bi pa vendar rad zvedel, koliko po priliki tiskanih pôl naj spis obsega. — Odbor sklone pisati mu, naj izdeluje životopis po svojem lastnem načrtu tako, da bo primeren javnemu delovanju mnogozasluženega rodoljuba, ter ga dovrši tedaj, da Matica izdá životopis v prihodnjem letu.
- d) Prof. Majciger v Mariboru piše, da z obljubljenim delom „Čehi“ (za II. del Slovanstva, ki bo 1876. leta izišel na svetlo) do novega leta pri najboljši volji ne more priti do izvršitve. „Šola posrkuje — pravi — moje moči v taki meri, da mi za postranska dela — in to je pri naših razmerah vendar le slovensko pisateljstvo, — prav malo časa ostaja. M. ram najmanj še za 1/4 leta od novega leta počenši prositi.“ — Odbor vzame to poročilo na znanje.
- e) Zagrebški in Celovski dijaki se zahvalujejo za obilno število podarjenih jim knjig. — Kar se vzame na znanje.
- f) Knjigar Giovanni Fajini v Milanu se zahvaluje za dano mu privoljenje, da je smel izdati v drugič Debeljakovo slovnico nemško-italijansko za Italijane, ter pošilja pet iztisov te knjige. — Odbor vzame to na znanje ter sklone na gosp. Šolarjev predlog, da Matica obdrži en iztis sama, druge pa razdeli knjižnicam, in sicer: licejski, gimnazijski, realski v Ljubljani, in pa knjižnici Novomeške realne gimnazije.
- g) Rektorat in senat Zagrebškega sveučilišča je poslal „spomenico na svetčano otvaranje toga prvoga hrvatskoga sveučilišta dana 10. listopada 1874“ s sledećim pismom od 31. avgusta t. l.: „Ako smo zakasnili odgovoriti bratskim čestitkam, kojimi ste pozdravili naše novorođeno sveučilište, pripišite želji, koju smo gojili, da Vam predstavimo sliku postanka ovoga sveučilišta i one svečanosti, kojoj ste Vi Vašim sućešćem umnožili sjaj. Ta slika stoji jur savršena pred Vašima očima u spomenici, koju imamo čast Vam ovdje poslati, te u kojoj ćete naći uzporedjena najglasovitija sveučilišta i učena društva naše Evrope, medju kojimi blista se i Vaše ime. Pod Vašom zaštitom, obodreni po Vas, trepteći smo mi Hrvati, mladi i ratoborni narod do jučer, sjeli za stolom znanosti. S prejasnim imenom našega premilostivoga kralja Franje Josipa I. na čelu, s podnožjem, koje su mu udarili ljubav i žrtvovanje našega naroda i njegovih najdičnijih sinova, hrvatsko sveučilište Franje Josipa I. smie Vam pružiti desnicu, i obećat Vam, da će nastojati ter ne bude nedostojno slutnjâ, koje ste o njem gatali.